

Élt 34 évet . . . Ha meggondoljuk, alig valamit — s ellobbant, mint a gyertya, Nem, még sem, mint a gyertya, inkább mint gyújtózsínór: szágulda és céltudatosan. Tudatában annak, hogy küldetése van, tudatában annak is, hogy teljesítése közben maga is elpusztul. Mégis vállalta ezt. Hosszú és szenvedélyes vitáink közben sokszor megcsodáltam, makacssága miatt nemegyszer haragudtam rá. Nem tudhattam, csak sejtettem, mi rejlik benne. Hogy is tudhattam volna. 34 év — a rögs írói pályán — többnyire csak az indulás ideje. Több, mint 20 éven át — koraérett gyermekfővel — a kulturális élet emlőin nevelkedett. Élete utolsó 6 évében, Makóról Szegedre kerülve, a Csongrád megyei Hírlap kulturális rovatát vezette, s gyakran jelent meg neve folyóiratunk lapjain is. Szépfírásával azonban olvasóink csak egyszer találkoztak. Mi is csak halála után fedezhettük fel hagyatékát. Utraíndításában — és most már helyrehozhatatlanul — mulasztást követünk el. S ezt még az itt közölt írás sem pótolhatja, amely, ha művészileg nem is a legsikerültebb alkotása Varga Ákosnak, de belső emberi magatartását, bontakozó művészi hitvallását s egyértelmű világnézetét a leginkább példázhatja.

ANDRÁSSY LAJOS

LEGENDÁK — EMBERKÖZELBŐL

Ma már megszokott kép: a külföldi rendszámablájú gépkocsiból kiszáll a „Nyugatra szakadt hazánkfia”, s a büszke rokonság kíséretében beül valamelyik „rég, kedvenc” cukrászdájába vagy éttermébe. S a „szerencséseknak” — akik valamilyen címen asztala mellé férközhetnek — hangsúlyozottan idegen akcentussal elmeséli karrierje történetét.

A történet pedig — amelynek hitelét nincs mód sem alátámasztani, sem kétségbevonni — tovább gyűrűzik: barátok, szomszédok száján legendává nő.

Ezeket, a néha elmondójuk akarata ellenére is eszményivé növelt legendákat nehéz cáfolni. Részben azért, mert néhány disszidens sorsa valóban meglepően alakult, részben pedig azért, mert a személyes találkozások élménye elhomályosítja az írott szavakat. A hazautazás luxusát pedig minden esetben a legsikeresebb életútúak engedhetik meg maguknak.

Az alábbiakban megpróbálom az elmúlt hetek közelségéből néhány portrét felvázolni azokról a magyarokról, akikkel Párizsban találkoztam. Talán a szélsőségek kerülése, az őszinteség szándéka hozzászögít a legendák oszlatásához.

*

A cimbalmost jól ismerem. Már három évvel ezelőtt, korábbi párizsi utam alkalmával is jártam nála. Kiemelkedő képességű, fiatal muzsikussal, aki addig, míg együttesétől egy francia lány miatt meg nem vált, itthon is a legjobbak közé tartozott. Hangszere — ott — kuriózum. Keresete ennél fogva igen magas. Az orosz jellegű étteremben, ahol játszik, jobban fizetik, mint a primást.

Néhány év óta avanzsált. A külvárosból a Diadalív közelében levő szállodába — munkahelye szomszédságába — költözött. A nehezen megtalálható parányi hotel első emeleti szobáscskájában (ez ott nagy szó: folyó vizes szobában!) gyakorló hang-

szere, egy asztal, egy szék, rekamié, éjjeliszekrény és egy beépített ruhásszekrény között folyik élete. A falon könyvespolc: magazinokkal, hanglemezekkel. Az éjjeliszekrényen gramofon: ezen hallgatja meg a hangszerére átirandó számokat. Mert nem csak magyar nótákat, népdalokat játszik: Nemrég vették fel hanglemezre az általa cimbalmon megszólaltatott Bach-variációkat.

Tulajdonképpen befutott.

Mégis kevés a mosoly az arcán. Egyedül — hozzátartozók, barátok nélkül — nehéz a hivatása kialakította életritmust élni. Nappala szinte nincs. Késő délután ébred, amikor a szomszéd szobákból már átharsog a trombitaszó. S ekkor ő is hangszerre mellé ül: következik a két-három órás gyakorlás. Közben az ablakon túl már felizzanak a színes neonok. Ez az esti néhány óra az övé. Elég egy-egy sétára, valamelyik bisztróban egy vacsorára. Kilenckor munkába áll, s ha nem is játszik állandóan, reggel ötig — a záróráig — nem szabadul. Mire gondosan összecsomagolja hangszerét, mire megteszi a két utcányi utat: megvirrad. Ekkor jönnek a legrosszabb órák, amiktől már szinte fél. A nyitott szemmel való plafonnézés, az elfáradt test furcsa játéka, ahogy ő mondja: „az izmok, idegek visszhangja”, amely egy-egy ránculással, a húrok fölött cikázó kéz mozdulatait idézik. S a nehezen várt nappali álom se megnyugtató.

Ezúttal betegen találok. Harminckilenc fölötti lázzal.

— Orvosnál voltál? — kérdezem.

— A patikában — mutat a polcon sorakozó dobozkákra. — Drága az orvos, elviszi a jövedelmet. Pedig meg kellene műteni is. Nézd, mekkora epekőveim vannak — húzza elő az éjjeliszekrényből a röntgenfilmet.

Leszaladok borért. Forraltat hozok, úgy, ahogy ilyenkor otthon szoktuk. Beta-karódzik, hogy izzadjon. Közben mesél. A bor megoldja a nyelvet. S az se leki-csinylendő: van kinek mesélni. Ismét végighallgatom történetét a francia lánnyal, akiért ittragadt. Tudom: már régen férjhez ment, máshoz, Londonba. Ő adta ki az újtját, akárcsak a svédnek, akivel közben együtt élt.

— Valahogy nincs tartásuk. Nem olyanok, mint az otthoniak. De nem csak én vagyok így. Idegen nem kell, a magyar lányok meg olcsóbbak lettek itt...

— Miért nem jössz haza?

Maga sem tudja. Csak a vállát húzza.

— Talán a muzsika miatt. Itt attrakció lehetek — mondja.

Hazaindulásom napján még egyszer találkozunk. Rosszkezdű. Összeveszett a főnökével, mert „ilyen vacaksággal” otthonmaradt. Pedig ő — mármint a főnöke — szombaton akár negyvenfokos lázzal is dolgozik. Másképpen leállna az üzlet... Azután valami primásról beszél, aki a közelmúltban meghalt. „Észrevétlen elsorvadt.” Pedig csak negyvenéves volt...

— Nem bírom ezt a levegőt. Nem érzed? Nehéz, nyirkos. Fulladok tőle... — mondja keserűen.

A mulató előcsarnokában búcsúznak. Néhány üzenet az otthoniaknak. Kézfogás. Azután belép a helyiségbe. A sújtásos orosz portás néhány trágárságot kiált utána — viccből. Büszke rá, hogy valamicskét tud magyarul.

— Mindig ilyen — mondja. — Talán, ha inna, könnyebb volna neki. De egy korty se megy le a torkán...

*

A házaspár 1956-ban hagyta itt hazánkat. Disszidáltak. Ma már nem is tudják, miért. Sok mindenben mentek keresztül. De végül is megkapaszkodtak. Szándékosan nem írom: megkötöttek; mert még nem sikerült elég mély gyökeret ereszteniük az új talajba.

Műszaki rajzoló. Szakmájuk: itt is keresett. Így munkahelyet is sikerült találniuk. Csakhogy ehhez meg kellett tagadniuk hazájukat. Az idegenek ugyanis csak Párizson kívül, a bányavidékeken kaphatnak munkát. Kivételt képeznek a politikai menekültek.

Ők azok. Papíron. Mert magukban megvallják: semmi tényleges indítékuk nem volt a „menekülésre”.

Párizs egyik külső kerületében, egy parányi udvari lakásban alakították ki új otthonukat. Egy rozoga földszintes házon át, szennyes folyosókon jutni ajtajukig. Az ajtón belül azonban rend, nem drágán, de sok ötlettel, kényelmesen berendezett szoba fogad. Középpütt bárpult, italokkal. Ez a férj hobbiya. A falakon a házára emlékeztető iparművészeti tárgyak. A testvér küldeménye.

Az asszonnyal beszélgetek. Szép, tagadhatatlanul magyar arcú, fiatal nő. Hangsúlyja, izes szóhasználata is magyar. Mégis ő az, aki már inkább megszokott itt.

— Néhányunkat még összetart a magyar templom papja. Vasárnaponként találkozzunk. Igaz, egyre kevesebben. Lassan szétszóródunk. Engem inkább a munkám, az otthonom köt le.

Igen. Minden bütöndarab, minden kis díszítés arról beszél: ez a nő ennek az otthonának él. Ugyanúgy, mintha Pesten, vagy Baján, vagy ki tudja hol teremtetten volna meg. Neki ez a falakkal zárt terület a világ.

Paprikás csirkével kínál:

— Férjem ragaszkodik az otthoni ízekhez — magyarázza. — Neki minden kedvesebb, ami magyar. Tudom, érzem: honvágya van.

— Nem gondoltak rá, hogy hazalátogassanak?

— Nincs módunkban.

— Van rá rendelet...

— Tudom. Nem az otthoni hatóságok miatt. Hiszen annyian jönnek látogatóba is. Szüleink is kint voltak. De mi még nem vagyunk francia állampolgárok. Csak menekültek; ami sok kedvezményt jelent. Életfeltételeinket. Ha hazalátogattunk, elvesztjük a menekültséget. Az ugyanis nem lehet menekült, akit hazafogadnak...

— És végleg?

— Nem hiszem... Nem tudom, érti-e, sejtem, hogy igazgok az otthonról jövő hírek, hiszen szüleink nem akarnának rosszat nekünk... Férjem talán menne is... De nem akarom elhinni... Itt már otthont teremtettünk, gyűjtünk is...

Elakad. Egy gesztus jelzi, amit még nem mondott ki. Ebben a kis lakásban van majdnem egy évtizedes munkájuk, küzdelmük értelme. S már-már ifjúságuk is. Egy asszony pedig otthonához talán még hazájánál is jobban ragaszkodik.

*

A nógrádi asszonnal naponta találkozom. A szálloda halljában ül, s telefonra vár.

— Még mindig semmi — mondja már kérdés nélkül is.

Először orvosfeleségnek néztem. Olyan elegáns. Később megtudtam: gyári munkás. A nagy út, a várt találkozás miatt adott ennyit külsejére.

Előbb minden csőrrenésre felugrott. Most már egyre kevésbé hiszi, hogy neki szól a hívás. Egyre reménytelenebb. Már csak a „hátha” köti a készülékhez.

Párizsból alig látott valamit: A repülőtérrel a városba vezető utat. A bal part egy részét — ahol lakik. A Citét, ahol a központi nyilvántartó van.

Péntek este, amikor a repülőtérrel megérkezett, tőlem kérdezte, miként juthat innen a Szajna szigetére. De hiába indult el, tolmács nélkül nem tudott a kapun túl jutni. Másnap, amikor valaki vállalkozott a kalauzolásra, zárva volt a hivatal. A nyilvántartóban kétnapos a hétvége. Hétfőn végre sikerült bejutnia. Sőt — kicsoda öröm! — öccséről, aki gyerekfejjel disszidált, megtudta: él. De hogy hol, arra nem kapott választ. A francia törvények tiltják a címek kiadását. Neki kellett szállodáját megneveznie. Azt ígérték, értesítik a fiatalembert, s ha az akarja, majd felkeresheti.

Azóta a hallban ül, a hívásra várva. Minden belépőben az ismerős vonásokat keresi.

Tűnődöm: vajon miért nem jön a fiú? Franciaországban nincs akkora távolság, amit öt nap alatt nem lehet megtenni. Talán nem akar? Lehet, haraggal vált el otthonról. Vagy annyi pénze sincs? Esetleg titkolmivalója van. De hát egy testvér nem mindennap érkezik, otthonról...

Az asszony már összecsomagolt. Délután indul vissza a gép. De még itt ül, hátha...

— Üzenetet kaptunk egy társától, akivel együtt volt katona a gyarmatokon, hogy leszereltek... — mondja. Tudom, nem jól élt, haza szerettem volna hívni...

A portás nevét kiáltja. Nem akar hinni a fülének. Hát mégis!? De csak buta sürgetés: hozza le a csomagjait, a szobát át kell adnia.

*

A kanadai bácsira a La Bourget repülőtéren — új- és óhazája közötti kényserű állomáson — figyelek fel. Kétségbeesetten kérdezi: mi lesz most velük, hogy nem indul a budapesti gép?

— Beviszik magukat is a városba, és amíg Pest nem tud fogadni bennünket, a MALÉV költségen eszünk, iszunk, alszunk — mondom.

— Legalább kerülnek egyet Párizsban is — viccelődik valaki.

– De mi már csak nagyon mennénk – szól közbe az asszony. Vékony, fáradt testével, mélyen rovátkált fekete kendős arcával sehogy se illik ebbe a „kozmozopolita” környezetbe. Úgy ül a bőrhuzatú ülésen, mintha csak egy falusi templom padjába húzódná.

– Rég nem látta a néni Magyarországot, azért siet úgy – vélekedek. S közben tünődöm: miként tudott ennyire magyarnak megmaradni?

– Tavaly óta tényleg nem – lep meg válaszával. – Hatvannégyben mentem ki a férjem után.

– S a bácsi?

– Huszonkilencben.

Újabb alkalom a meglepődésre.

– És mit csinált kint a bácsi?

– Car-okat – mondja, s csak később jövök rá, autocarokat. Nem is gondolná, hogy mi másként hívjuk az autót. A magyar mondatokba már angol szavakat vegyít. De hát így is megtudhatom: Mindig arra számított, hogy ha felnőnek a gyerekek, kihívja az asszonyt is. S tavaly – végre! – ez is elérkezett.

– Lám, máris hazalátogatnak – mondja valamelyik honfitársunk.

– Nem látogatok én – reagál az asszony –, végleg hazamegyek.

– Hát nem volt jó Kanadában?

– Nem volt munka... Az ember is nyugdíjas már. Otthon meg annyi csinálni-való akadna...

Szinte hihetetlennek tűnnek az egyszerű szavak. Hogy valaki azért forduljon vissza az Óceán másik oldaláról, mert az egész életet végig dolgozó kezei alól kifogyott a munka. Mikor végre meg lehetne csendben, békében.

– Idegen az a világ – próbálom puhatolni a többi indítékot. Nem magyarok közt éltek?

– Volt magyar is bőven.

– Nem mindenkinek van böcsülete – mondja az ember. – Ötvenhatban, vagy harmincötvezren kijöttek. Kétezer belőle börtönben ül. Lopásért, gyilkolásért. Nálunk a gyárban is megpróbálkozott jó néhány. De mindig siránkoztak: Ne hajtsák őket, nincsenek ehhez hozzászokva. „Hát ha jobbbhoz voltatok szokva, minek jöttetek” – kérdeztük tőlük. Néhány beletört a tempóba, a többi meg könnyebbet keresett. Legtöbbször az lett a vége, hogy lefogták őket...

– De azért van, aki boldogult?

– Persze. Mint mi is. Lassan, keservesen. Gyorsabban csak huncutsággal lehet. Én is sokfelé próbáltam, míg a car-oknál kikötöttem. Most aztán, hogy a hetvenet betöltöttem, nyugdíjaztak.

– Hazajön?

– Még csak szemlére. Ha olyan, mint az asszony mondja, végleg. Ott a család. Emberek már a gyerekek is.

A repülőgépen is, ahogy látom kíváncsian le-letekintgetni, azon gondolkodom, milyen érzés lehet 36 év után hazajönni. Milyen lehet idegenben, csak munkával leélni egy életet? Úgy, hogy közben észre se veszi az ember, hogy „megette a kenyere javát”.

Ferihegyen, a vámnál még látom. Elfogódottan, idegesen rakosgatja hatalmas bőröndjeit. Szokatlan, új neki ez az óhaza. Most ismerkedik. És mérges vagyok a vámtisztviselőre, aki ridegen rárivall:

– Magának szólok, ne témferegjen! Vagy nem ért magyarul?

*

Azt ígértem, kerülöm a szélsőségeket. Egy emlék azonban nem hagy nyugton. Elkísért egy dallam. Szinte most is hallom a rosszul, elnyújtva játszott, de félreismérhetetlen dallamot: „Hallod-e te kőrösi lány, kőrösi lány...” Emlékszem, milyen hitetlenkedve kaptam fel a fejem a Châtelet állomás alatt – a párizsi metró talán legbonyolultabb labirintusában. A hosszú futószőnyeg végénél harmonikázta egy vak ember. Nem tudtam ellenállni. Odaléptem hozzá. Ötven centimes-t dobtam az előtte levő dobozba, és megkérdeztem: magyar-e?

– Igen.

– Mióta van kint?

– Régen. Nagyon régen...

Megpróbálkoztam még egy-két kérdéssel: Mikor történt? Baleset? De nem kaptam választ. Csak a harmonikáját húzta némán, ikonokul. Megértettem. Nem akar beszélni.

Máig is tünődöm: vajon valóban vak volt, vagy csak ez a „mestersége”? Pedig tulajdonképpen mindegy. Mindenképpen szomorú ez a dal, ott a visszhangos folyosón, Párizs alatt.